

Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

**ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ:
СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ,
УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Монографія

Київ, Харків – 2020

УДК 374.7

ББК 74.4

О-72

ISBN

Рецензенти:

Сорочан Т.М. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри філософії і освіти дорослих Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України;

Бідюк Н.М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри практики іноземної мови та методики викладання Хмельницького національного університету.

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (протокол № 2 від 24 лютого 2020 року), Вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 1 від 27 лютого 2020 року)

Освіта дорослих: світові тенденції, українські реалії та перспективи : монографія / За заг. ред. акад. Н.Г. Ничкало, акад. І.Ф. Прокопенка. Київ, Харків : Інститут освіти дорослих імені І. Зязюна НАПН України, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2020. 544 с.

У монографії здійснено аналіз освіти дорослих як чинника розвитку людського капіталу в умовах глобалізаційних та євроінтеграційних процесів, розкрито особливості теорії та практики організації навчання дорослих в Україні та провідних країнах світу, визначено особливості андрагогічної науки та її значення для системи управління людськими ресурсами, окреслено тенденції професійної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогів та андрагогів, визначено освітні потреби різних категорій дорослого населення.

Монографія призначена для науковців, викладачів, аспірантів, усіх, кого цікавлять питання безперервного навчання та освіти дорослих.

Мамотенко А.В.)

2.3.	Ефективні стилі взаємодії та форми навчання в освіті дорослих (Прокопенко І.А.)	134
2.4.	Дуальне навчання як форма професійної підготовки безробітних (Завгородня К.П.)	140
2.5.	Фріланс як нова форма розвитку людського капіталу в умовах неформальної освіти (Ващенко Л.І.)	145
2.6.	ІКТ в освіті дорослих (Прокопенко А.І., Доценко С.О.)	151
2.7.	Упровадження імерсивних технологій в освітні проєкти навчання дорослих (Ізбаш С.С.)	155
2.8.	Відкриті дистанційні курси для дорослих (Кухаренко В.М.)	161
2.9.	Використання хмарних технологій у навчанні (Кислова М.А.)	167
2.10	Використання платформи дистанційного навчання MOODLE у післядипломній медичній освіті (Касьянова О.М., Шахова Г.А., Стриженко Т.О., Каруник К.Д.)	172
2.11.	Значення масових відкритих онлайн-курсів при вивченні економічних дисциплін у системі неформальної освіти дорослих (Сотніков Д.В.)	177
2.12.	Філософсько-методологічні засади формування етичного ставлення до природи в освітньому просторі закладів освіти для дорослих (Андреева А.П., Андреева Т.Т., Дзюбенко О.В, Носаченко В.М.)	184
2.13.	Психологічний супровід освіти дорослого населення (Харченко С.В., Хорош М.В., Паламарчук Д.В., Паламарчук Л.А.)	188
2.14.	Сучасні шляхи підвищення іншомовної лінгвістичної компетенції (Новікова Є.Б., Скрипник Н. С.)	191
2.15.	Теорія та практика неформальної освіти соціальних працівників за проєктним підходом (Трубавіна І.М., Цибулько Л.Г.)	197
2.16.	Формування здорового способу життя в системі інформальної освіти дорослих (Харченко Н.В., Костріков А.В.)	202
2.17.	Формування системи безперервного професійного розвитку лікарів в Україні на сучасному етапі (Голованова І.А., Ляхова Н.О., Белікова І.В., Філатова О.В.)	208
2.18.	Модель формування професійної ідентичності майбутніх фахівців медичної галузі у ЗВО (Разумна А.Г.)	213
2.19.	Удосконалення неперервного професійного розвитку фахівців з охорони здоров'я впровадженням інтерактивних технологій (Квасник О.В., Харківський В.С.)	218
2.20.	Досвід організації підвищення кваліфікації працівників залізничного транспорту з елементами дистанційного навчання (Панченко С.В., Каграманян А.О., Захарченко В.В., Белікова Н.В.)	222
2.21.	Університети третього віку. Досвід роботи U3A Toowoomba Inc в Австралії (Туренко Н.М.)	228

2.6. ІКТ в освіті дорослих

Прокопенко А.І., Доценко С.О.

Економічний розвиток країн багато в чому залежить від того, наскільки швидко та ефективно досягнення науково-технічного прогресу впроваджуються у виробництво. Основним фактором, що визначає результативність цього процесу, є рівень освіти працівників. У зв'язку з цим в умовах зародження в економіці VI технологічного укладу освіта дорослих стає все більш актуальною, оскільки вона надає людині можливість розширювати запас своїх знань; сприяє скороченню відстані у світогляді представників різних поколінь; дає можливості підвищувати свою кваліфікацію тощо.

Пріоритетне завдання освіти дорослих, як це визначено в матеріалах ЮНЕСКО та Ради Європи, є забезпечення людини комплексом знань, умінь та навичок, необхідних для соціальної адаптації людини як фахівця і громадянина в нових соціально-економічних умовах. Освіту дорослих визнано самостійною і найважливішою частиною освіти будь-якої країни, від реалізації якої залежить конкурентоспроможність на світовому ринку. Зазначимо, що освіта дорослих має суттєві особливості, серед яких: усвідомлене ставлення до процесу свого навчання; самостійність; потреба в осмисленості змісту навчання; практична спрямованість запропонованих знань; наявність життєвого досвіду учнів; вплив на процес навчання професійних, соціальних, побутових і тимчасових факторів.

Основними факторами, що впливають на результат навчання дорослих, є їхні особистісні характеристики (сила волі, наполегливість, загальний рівень інтелекту), наявність мотивації до навчання, а також наявність знань у галузі сучасних інформаційних технологій.

Головна відмінність освіти дорослих полягає в освітніх технологіях і пов'язана з тим, що дорослі, як правило, мають виражену мотивацію, певний досвід навчальної діяльності та навички практичної роботи. Однак освіта дорослих має певні вимоги до організації навчання, тому що воно відбувається одночасно з трудовою діяльністю. У зв'язку з цим актуалізується протиріччя між прагненням дорослих до навчання та наявністю відповідних форм, методів та засобів [1].

Аналіз літератури свідчить, що в психолого-педагогічній науці проблема навчання дорослих висвітлена в працях науковців із теорії навчання та виховання, дидактики вищої школи (В. Беспалько, І. Гавриш, В. Євдокимов, С. Золотухіна, О. Іонова, В. Лозова, О. Пехота, І. Прокопенко, Г. Селевко, V. Blum, Dzh. Kerol та інші); теорії випереджаючої освіти (В. Байденко, Б. Бім-Бад, І. Кант, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, та інші). Важливе значення мають наукові позиції щодо теоретичних положень педагогічних технологій (В. Євдокимов,

І. Малафійк, В. Оконь, І. Осадченко, І. Підласий, О. Попова, І. Прокопенко, Л. Рибалко та інші), інформаційних технологій та дистанційного навчання (В. Биков, Л. Білоусова, Ю. Дорошенко, Л. Гризун, А. Гуржій, М. Жалдак, Ю. Жук, В. Кухаренко, Т. Олійник, Е. Полат, А. Прокопенко та інші).

Відповідно до дослідницьких проєктів різних міжнародних організацій, які присвячені «компетентностям XXI століття», зазначимо, що особливу увагу приділяють підходу «*learning by doing*» – навчання в процесі праці.

Необхідність ефективного використання ІКТ, а також наявність чітких принципів щодо визначення компетентностей робітника в той чи іншій сфері, стає все більш актуальною. Крім того, застосування інструментів і засобів ІКТ є необхідними для ефективного професійного розвитку зазначених компетентностей, зокрема це системи відкритої освіти, хмарні технології, науково-освітні інформаційні мережі, глобальні мережі освітян-новаторів, технології електронного та дистанційного навчання, сучасні мобільні засоби, спеціальні технології підтримки віртуальної навчальної діяльності, засоби підтримки е-комунікацій, електронні інформаційні ресурси, персоналізовані віртуальні середовища, спеціальні технології підвищення ефективності проєктування та використання мобільних навчальних систем тощо [5, с. 5].

Значна частина потужного потенціалу ІКТ у всесвітньому освітньому середовищі об'єднується у відкриті освітні ресурси (Open Educational Resources — OER), до яких належать: електронні підручники, навчальне відео та аудіоматеріали, презентації, комп'ютерні тести, тренажери, наукометричні бази, журнали з відкритим доступом (OER Creative Commons, OAPEN, ROAD) та інші електронні засоби навчання. Доступними також є платформи підтримки дистанційного навчання в масових відкритих онлайн-курсах (MOOC): FutureLearn, Coursera, Kadenze, Alison, CreativeLive, MITOpenCourseWare, Skillshare, StanfordOnline, агрегатори курсів EMMA, MoocList та ClassCentral; курси для освітян, науковців та професіоналів креативного сектору (письменники, музиканти, дизайнери, художники тощо).

Всі відкриті освітні ресурси розміщені в спеціалізованих репозитаріях. Користувачі відкритих освітніх ресурсів представлені різними цільовими групами: учні, студенти, дорослі різних сфер та видів діяльності [6].

Інформаційно-комунікаційні технології представляють ідеальний набір інструментів для підтримки зв'язку та спілкування з експертами в тій чи іншій галузі протягом тривалого часу, а також можливість отримання зворотного зв'язку та рекомендацій щодо розв'язання конкретних проблем.

Кафедрою інформаційних технологій (KIT) інституту інформатизації освіти ХНПУ імені Г. С. Сковороди на базі науково-

методичного тренінгового центру соціального та професійного розвитку людини з лютого 2020 року проводяться тренінги для викладачів та співробітників університету.

Тренінги складаються з 10 занять. Метою тренінгів є розвиток цифрової компетентності викладачів та співробітників, зокрема: робота з інтерактивною дошкою; документообіг (MS Word, MS Excel), Google сервіси (Gmail, Google Drive, Google Карти, Google Документи, Google Календар, Google Перекладач, Google Форми, Google Групи, Google Клас тощо); інфографіка (скрайбінг, ментальні карти, хмари слів, графіки, діаграми в безкоштовних онлайн-ресурсах Canva, Piktochart, Infogr.am, Wordle, Cacao та інші); тестові технології (GoogleForms, Kahoot!, Quizlet, PLICKERS, MyTest та інші). Після проходження тренінгів учасник отримує сертифікат.

Зміст програми тренінгів спроектовано з урахуванням закономірностей формування ІКТ-компетентностей, зокрема цифрових. Використано такі загальні стратегії розв'язування задач: 1) проблемний підхід; 2) визначення інформаційних послуг, які зорієнтовані на задоволення інформаційних потреб користувачів; 3) тактику збору інформації; 4) уміння працювати із джерелами інформації; 5) уміння критично аналізувати інформацію із різних джерел; 6) творчий, креативний підхід до розв'язання проблем.

Для ефективності проведення тренінгів підібрано спеціальні форми та методи навчання, що сприяють формуванню особистісних якостей, таких як: 1) незалежність; 2) дисциплінованість; 3) системність; 4) внутрішня мотивація; 5) рефлексія; 6) гнучкість; 7) ініціативність.

Програма тренінгів для дорослих із цифрової компетентності побудована на основі дидактичних принципів:

- *принцип інтерактивності.* Особливість цього принципу полягає в тому, що він указує не лише на взаємозв'язок між викладачем та учнем, а й взаємозв'язки між учнями. Досвід показує, що в процесі навчання інтенсивність обміну інформацією між учнями більше, ніж між учнем та викладачем. У зв'язку з цим для реалізації на практиці цього принципу, наприклад, при проведенні вебінарів, інтернет-конференцій потрібно обов'язково мати електронні адреси всіх учасників освітнього процесу для зворотного зв'язку;

- *принцип базових знань.* Для того, щоб ефективно використовувати ІКТ для вивчення різних дисциплін, учні повинні мати базові знання та навички роботи з комп'ютером (уміння створювати папки, файли, їх перейменовувати, видаляти, архівувати; уміння працювати в текстовому редакторі, створювати графіки, звіти в табличній формі, презентаційний матеріал тощо);

- *принцип індивідуалізації.* Для виконання цього принципу в освітньому процесі необхідно проводити вхідний та поточний контроль. Наприклад, вхідний контроль дозволяє надалі не тільки скласти

індивідуальну траєкторію навчання, а й провести, якщо треба, додаткову підготовку здобувача освітніх послуг із метою виявлення відсутніх базових знань і вмінь, що дозволяють успішно проходити навчання за допомогою ІКТ;

- *принцип ідентифікації.* Специфіка цього принципу полягає в необхідності контролю самостійності навчання, тому що надається більше можливостей для фальсифікації навчання, ніж, наприклад, при очній формі. Ідентифікація навчання є частиною загальних заходів із безпеки. Контроль самостійності при виконанні тестів, рефератів та інших контрольних заходів може досягатися, крім очного контакту, за допомогою різних технічних засобів;

- *принцип педагогічної доцільності застосування засобів інформаційних технологій.* Цей принцип полягає в дидактичній оцінці кожного етапу проєктування, створення та організації навчання засобами ІКТ, тому що вони впливають на всі компоненти: мету, зміст, методи, форми та засоби. Все це дозволяє вирішувати значно важливіші завдання педагогіки, зокрема такі, як розвиток людини, її інтелектуальний та творчий потенціал, аналітичне, креативне та критичне мислення, самостійність в опануванні знаннями та опрацювання інформації, що подана в різних формах (текст, схема, ментальні карти, діаграми, таблиці, рисунки тощо);

- *принцип забезпечення відкритості та гнучкості навчання.* Зазначений принцип виражається у «м'якості» обмежень за віком, «відкритості» вступних контрольних заходів у вигляді співбесід, іспитів, тестування тощо. Важливим «показником гнучкості» навчання засобами ІКТ є відсутність відстаней, часового графіку реалізації навчального процесу і конкретного освітнього закладу [1; 2].

Після проходження тренінгів учасників очікують такі результати: удосконалення цифрової підготовки викладача педагогічного університету щодо застосування цифрових технологій, а саме засобів технічного і програмного забезпечення у науково-дослідній та викладацькій діяльності для різних профілів освітніх програм, зокрема, засобів безпечного кіберпростору; опрацювання текстової, числової та графічної інформації, мультимедійних освітніх ресурсів; засобів ефективною інтелектуальною діяльності (інтелект-карти, інфографіка, керування контенту тощо) у персоналізованій навчальній мережі.

Крім тренінгів на кафедрі ІТ заплановано проведення інноваційних проєктів: 1) упровадження відкритих освітніх ресурсів; 2) науково-методичні основи розвитку електронної педагогіки (створення єдиного електронного освітнього середовища університету, що дозволить забезпечити новий рівень інформаційної підтримки навчального процесу); 3) формування цифрової компетентності майбутнього вчителя (створення дистанційних курсів, проведення вебінарів, інтернет-конференцій та майстер-класів).

Перспективним напрямом дослідження є оптимізація організації освіти дорослих засобами інформаційних технологій; інтенсифікація освітнього процесу в умовах інформаційно-освітнього середовища закладів вищої освіти.

Література:

1. Доценко С. О., Прокопенко А. І. Цифрова грамотність майбутніх учителів у контексті STEM-освіти. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 10 квітня 2018 р.). Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків : Стиль-Издат, 2018. 476 с. С. 298-300.
2. Інформаційна та кібербезпека: соціотехнічний аспект: підручник / В. Л. Бурячок та ін. ; за заг. ред. д-ра техн. наук, професора В. Б. Толубка. К. : ДУТ, 2015. 288 с.
3. Мурашкевич О. А., Черних О. О. Освіта в сфері прав людини в Інтернеті : методичний посібник. К. : ВАІТЕ. 2015. 70 с.
4. Прудникова О. В. Інформаційна культура інформаційного суспільства: філософський вимір. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Сер. : *Філософія*. 2016. № 4(31). С. 44-53.
5. Технології дистанційного навчання: методологія створення та супроводу навчальних курсів : навч. посібник / А. І. Прокопенко та ін. Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди; Мітра, 2019. 81 с.
6. Kellner D. Media Culture: cultural, studies, identity and politics between the modern and postmodern London; New York : Routledge, 1995. 368 p.

2.7. Упровадження імерсивних технологій в освітні проєкти навчання дорослих

Ізбаш С.С.

Сучасна цифрова епоха відкриває безліч можливостей для розвитку та навчання не тільки дітей, але й дорослих. Прийнятий у 2017 році Закон України «Про Освіту» (05.09.2017) [11] регламентував статус освіти дорослих як окремої самостійної ланки системи освіти в Україні. Освіта дорослих набула актуального визначення і розуміння.

Збільшення тривалості життя, розвиток смарт-технологій, нові технології ЗМІ і соцмереж зумовили потребу в освіті та навчанні дорослих як невід'ємної складової політики навчання впродовж життя. Для входження України у світовий європейський освітній простір необхідною є модернізація всіх сфер життя країни, зокрема, соціальної, гуманітарної, економічної. Це потребує підготовки висококваліфікованих конкурентоздатних фахівців на ринку праці, які